

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ВИХОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Трибулькевич К.Г., Бондаренко Т.А.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Економічні та політичні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, висувають нові вимоги до фахівців, зайнятих в різних професійних сферах. Відповідно, об'єктивно зростає значення розвитку професіоналізму кожної особистості. У статті висвітлено проблему формування професійно-виховної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яка підвищує конкурентоспроможність майбутнього спеціаліста, забезпечує активність особистості, здатність самостійно приймати рішення і особисто відповідати за їх реалізацію. Підтвердження професіоналізму вимагає від людини постійного поглиблення отриманих знань і оволодіння новими професійними вміннями.

Ключові слова: професійна освіта, якість освіти, професійна компетентність, виховна компетентність, майбутній вчитель, початкова школа.

Постановка проблеми. Важливою умовою політичного, економічного та духовного розвитку сучасного суспільства є реформування вищої педагогічної школи, яка забезпечує підготовку компетентних, конкурентоздатних спеціалістів, що зумовлює розробку науково-обґрунтованих концепцій, моделей, систем професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Особливе значення у розвитку професіоналізму фахівців у сучасних умовах набуває засвоєння студентами знань наукових основ майбутньої професійної діяльності, оволодіння професійними вміннями та навичками у вищому навчальному закладі.

Актуальність цього дослідження, таким чином, визначається наявністю суперечності між збільшеними вимогами до підвищення рівня професіоналізму фахівців на сучасному етапі розвитку суспільства і недостатньою розробленістю науково-обґрунтованих підходів до створення педагогічних умов, що сприяють формуванню професійно-виховної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми змісту та структури професійно-педагогічної компетентності розглядалися у дослідженнях С. Бреус, К. Волинець, О. Дубасенюк, К. Абульханова-Славського, С. Акуніної, Ю. Бабанського, І. Бежа, В. Журавльова, І. Зимньої, І. Зязюна, Г. Костюка, А. Маркової, Т. Мітічевої, В. Розова, О. Савченко, В. Симонова, С. Сисоевої, В. Сухомлинського, Н. Тализіної, К. Юр'євої, С. Якименко та ін.

Мета статті – висвітлити основні аспекти формування професійно-виховної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ як невід'ємної складової професіоналізму.

Методи дослідження. У роботі застосовано теоретичні та емпіричні методи дослідження. У межах теоретичних методів здійснено аналіз і синтез літератури з дидактики, педагогіки, філософії освіти; аналіз державних документів у галузі освіти; аналіз і синтез передового досвіду роботи науковців, викладачів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. За допомогою емпіричних методів проведено

інтерв'ювання та усне опитування студентів, анкетування та тестування, аналіз письмових робіт студентів.

Виклад основного матеріалу. В наш час освіта має великий вплив на суспільство та особистість. Тому в Законі України «Про вищу освіту», наголошується на підвищенні вимог до рівня професійної підготовки фахівців, зокрема, учителів [1]. А також у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті підкреслюється важливість поняття «освіти», як дієвого чинника модернізації суспільства, виховання патріота і громадянина [5].

Мета професійно-виховної підготовки студентів педагогічних ВНЗ полягає не в передачі конкретних, предметних умінь, навичок та знань, а у забезпеченні студентів системними знаннями, які є загальною передумовою формування компетентного фахівця.

Загальними частинами професійно-виховної компетентності майбутнього вчителя початкової школи визначаються:

- вміння – психічні утворення, які полягають у засвоєні людиною способів і навичок діяльності;
- знання – логічна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості;
- навички – дії, сформовані в процесі повторення і доведені до автоматизму;
- професійна позиція – система сформованих установок і орієнтацій, відношення і оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду.

Професійна компетентність вчителя як єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності є сукупністю його професійних компетенцій, які допомагають йому здійснювати професійну педагогічну діяльність. Перехід до нової системи суспільних відносин накладає певні вимоги на майбутніх учителів початкової школи, бо вони повинні проявляти творче мислення, самостійно поповнювати власні знання, бути в курсі наукової інформації та вдало застосовувати свої знання.

Поняття професійної компетентності вчителя формулюється в довідковій літературі таким чином: «володіння вчителем необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформо-

ваність його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості» [3, с. 62].

Представники функціонально-діяльнісного підходу до розуміння суті досліджуваного поняття (зокрема, А. Маркова, Р. Шакуров, В. Симонов, Н. Тализіна) визначають компетентність як єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення професійної діяльності, до виконання професійних функцій, що обумовлюється функціональною структурою самої педагогічної діяльності, яка містить у собі низку теоретичних і практичних вмінь (аналітичних, прогностичних, проєктивних, конструктивних, рефлексивних, організаторських, комунікативних та ін.).

Так, професійно-педагогічну компетентність К. Юр'єва розглядає як здатність фахівця кваліфіковано й ефективно діяти не тільки в стандартних умовах, але й вирішувати професійні завдання в ситуаціях, що вимагають творчого підходу [7]. За А. Марковою, професійно компетентною є така праця вчителя, коли на достатньому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість вчителя, який досягає добрих результатів у навчанні і вихованні школярів. Компетентність учителя визначається також співвідношенням у реальній праці професійних знань та умінь, з одного боку, і професійних якостей – з другого [4].

Сформовану професійну компетентність І. Зимня характеризує як комплекс таких складників: готовність до виявлення компетентності; володіння знаннями змісту компетентності; досвід виявлення компетентності у стандартних і нестандартних ситуаціях; ставлення до змісту компетентності та об'єкта її застосування; емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву компетентності [2, с. 25].

Умови формування професійно-виховної компетентності майбутніх вчителів початкової школи пропонується об'єднати в чотири групи:

- управлінські (складання розкладу, графіків та навчального плану факультету);
- технологічні (визначення блоків умінь, що входять у компетентність);
- навчально-методичні (відбір змісту занять, єдність різних курсів, визначення провідних ідей);
- психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, впровадження системи стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності).

В умовах відродження культури та самосвідомості народу вчитель як творча особистість повинна робити педагогічний процес живим, багатогранним.

Для початкової школи представляє інтерес загальний варіант найважливіших рис педагогічної творчої діяльності, запропонований відомим ученим С. Сисоевою:

- високий рівень соціальної і моральної свідомості;
- пошуково-проблемний стиль мислення;
- розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо);
- проблемне бачення;

- специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість) [6].

Таким чином, професіоналізм майбутнього вчителя початкової школи визначається його рівнем підготовленості до виконання завдань професійної діяльності, розумінням особливостей психологічного життя своїх учнів, вмінням адаптуватися до змін, використанням нових технологій навчально-виховної роботи, виявленням поваги та розуміння до різних проявів характеру молодших школярів, контролюванням своїх емоційних станів, а зразковим є такий вчитель, що володіє науковими знаннями і вміє їх застосовувати у роботі з учнями відповідно до завдань, які стоять перед сучасною школою.

Якщо розглядати поняття «виховна компетентність», то варто зазначити, що під цим визначенням ми розуміємо сукупність практичної та теоретичної підготовленості майбутнього вчителя початкової школи до виконання педагогічної діяльності з молодшими школярами. Поняття «виховна компетентність» може використовуватися в тому випадку, коли вчитель готовий виконувати позаурочну, позакласну та позашкільну виховну діяльність.

Позакласна виховна робота майбутнього вчителя початкової школи потребує оволодінням студентами блоком знань, вмінь та навичок, які потрібні для ефективного запровадження виховної діяльності та проведення з класом виховних занять в позаурочний час для поглиблення індивідуальних здібностей учнів та забезпечення повноцінного відпочинку.

Бажання виховувати учнів в позашкільний час означає систематизувати всі свої знання, навички та вміння, які необхідні майбутньому вчителю початкової школи для здійснення зв'язку з іншими позашкільними закладами для того, щоб урахувати у власній діяльності впливу виховної діяльності, що проводиться в позашкільних закладах з метою задоволення творчих здібностей учнів.

Вироблення виховної компетентності для позаурочної роботи з учнями початкової школи передбачає здійснення інтеграції безпосередньо практичної, моральної та теоретичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до здійснення виховної діяльності з учнями в позанавчальний час.

Особливе значення при формуванні професійно-виховної компетентності майбутнього вчителя початкової школи має надаватися формуванню якостей особистості, найбільш важливі серед них такі: почуття відповідальності, благородство, високий інтелект і моральна чистота, доброзичливість, чесність, вимогливість тощо. Вони забезпечують умови для успішно проведеної педагогічної діяльності. Також варто звертати увагу на формування відповідальності у майбутніх учителів за результати своєї діяльності, впливу свого характеру на учнів початкової школи, оскільки характер вчителя як одна з важливих умов успішності педагогічної діяльності може заважати або сприяти здійсненню педагогічних цілей.

Отже, професійно-виховна компетентність розглядається як інтегральна якість особистості,

що має свою структуру, дає можливість фахівцеві максимально ефективно здійснювати свою діяльність, а також сприяє його саморозвитку і самовдосконаленню.

Необхідною умовою організації практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є різностороння орієнтація студента на всі сфери педагогічної діяльності: навчальну діяльність учнів і її методичне забезпечення, власне виховну взаємодію і її організацію, дослідницько-пошукову роботу і оволодіння її методикою.

Молодий учитель, стикаючись у школі з конкретною проблемою, при її рішенні в першу чергу керується знаннями, досвідом, набутими у ВНЗ. Бесіди з молодими вчителями свідчать, що вони критично оцінюють свою професійно-виховну підготовку, даючи позитивну оцінку своїй підготовці як учителя-предметника і значно нижче – як учителя-організатора, вчителя-вихователя. До цих пір основною формою роботи служать установчі конференції, на яких уточнюються завдання для студентів і вирішуються організаційні питання. З урахуванням нового змісту навчання необхідно проводити установчі міні-тренінги, на яких студенти зможуть усвідомити свою статусну позицію.

Проектуючи організацію навчання, необхідно орієнтуватися не лише на виконання програми ВНЗ, але підходити до кожного студента як до особистості, цілеспрямовано і послідовно розкриваючи в ньому сильні особисті і професійні сторони.

Висновки і пропозиції. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи – процес

надзвичайно складний і суперечливий. Втілення особистості майбутнього вчителя початкової школи у сучасний освітній простір потребує системних заходів, комплексних удосконалень, сумісної діяльності вищого навчального закладу та студента, що в цілому забезпечує всі грані професійного розвитку майбутнього вчителя початкової школи.

Професіоналізм педагога-вихователя передбачає не тільки наявність розвинутих психолого-педагогічних здібностей, знань, гнучких вмій, навичок, а й цілий блок особистісних і діяльнісних характеристик фахівця. Щоб навчити майбутнього вчителя початкових класів, спочатку потрібно організувати його характер, а потім організувати спеціальні навички та знання.

Для забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи необхідно сприяти розвитку мотивації студентів, систематизації знань та впевненості у виборі професії, тобто формувати у них професійно-виховну компетентність та готовності до педагогічної діяльності.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійно-виховної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Подальший розвиток наукових досліджень щодо формування професійно-виховної компетентності майбутніх учителів початкової школи ми вбачаємо: у розробленні системи конкретних практичних завдань з формування професійно-виховної компетентності студентів; в удосконаленні професійно-виховної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта України. 2014. – № 17. – С. 2–8.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании: Авторская версия / И. А. Зимняя. – М.: МГУ, 2004. – 52 с.
3. Краткий словарь по философии [ред. Блауберг И. В.; Пантин И. К.]. – Издание 4-е. – М.: Политиздат, 1982. – 431 с.
4. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1994. – 192 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 9. – С. 4–6.
6. Сисоева С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / О. С. Сисоева – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
7. Юр'єва К. Зміст і шляхи формування полікультурної компетентності педагогів / К. Юр'єва // Управління школою. – 2004. – № 33. – С. 10–11.

Трибулькевич Е.Г., Бондаренко Т.А.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Аннотация

Экономические и политические изменения, происходящие в украинском обществе, выдвигают новые требования к специалистам, занятых в различных профессиональных сферах. Соответственно, объективно возрастает значение развития профессионализма каждой личности. В статье освещена проблема формирования профессионально-воспитательной компетентности будущего учителя начальной школы, которая повышает конкурентоспособность будущего специалиста, обеспечивает активность личности, способность самостоятельно принимать решения и лично отвечать за их реализацию. Подтверждение профессионализма требует от человека постоянного углубления полученных знаний и овладения новыми профессиональными умениями.

Ключевые слова: профессиональное образование, качество образования, профессиональная компетентность, воспитательная компетентность, будущий учитель, начальная школа.

Trybulkevych K.G., Bondarenko T.A.

National University of Nikolaev V.A. Sukhomlynsky

FORMATION OF PROFESSIONAL AND EDUCATIONAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN HIGHER EDUCATION

Summary

Economic and political changes taking place in Ukrainian society, put forward new requirements for professionals engaged in various professional fields. There fore, objectively, the importance of professional development of each individual. In the article the problem of formation of professional and educational competence of future elementary school teacher, which increases the competitiveness of future specialists, providing individual activity, the ability to make decisions and personally responsible for their implementation. Proof of professionalism requires human constant deepening of the knowledge and acquisition of new professional skills.

Keywords: professional education, quality of education, professional competence, educational competence, future teacher, elementary school.